

מייסדת בית יעקב היתה ההרצל שלנו

אושר סניור

אם בבתי הספר החילוניים והממלכתיים-דתיים דמות הרצל היא שנייטט כאידיאה מן הקירות, בבתי הספר לבנות של חברה החרדית היתה זו שרה שנייר. על שרה שנייר שמענו כבר בכיתה אלף, ובמשך כל השנים לאחר מכן; היא היתה האשה האחת שלאורה הלכנו למדנו עליה בכל שנה. היה עליה שיר ששמענו אלף פעמים, היא היתה הנושא בפעילויות חברתיות ובקישוטי הקיר. ידענו שאנחנו, הבנות והנשים, נמצאות בכיתה בזכותה.

שרה שנייר נולדה בשלהי המאה ה-19 בקרקוב, בת למשפחה אורתודוקסית שהשתייכה לחסידות בעלז. משפחתה לא היתה עשירה, והיא נאלצה לעבוד מגיל צעיר כדי לסייע בפרנסת המשפחה. במקביל היא למדה חינוך ויהדות. היא התבגרה בתחילת המאה ה-20, אחרי מלחמת העולם הראשונה, ונגד הורם רכשה השכלה גבוהה ולמדה באוניברסיטה. היא אהבה לקרוא את הספרות הגרמנית ונחשפה לתרבות הכללית.

בתקופה ההיא רוב הבנות לא נשלחו לבתי הספר המקומיים כי הם היו של "גויים", כך סיפרו לנו בבית הספר. או שהבנות היו לומדות באופן חלקי את לימודי החובה, בלי להרחיב את השכלתן מעבר לכך, לא בלימודים כלליים, וודאי שלא בידע התורני.

הבנים, לעומתן, נשלחו לשיבות. בגיל צעיר, בחיידה, הם ליקקו דבש מהאותיות ולמדו את האלף-בית. לאחר מכן הם היו לתלמידי ישיבה שלומדים תורה. הגבר הוא שמצווה ללמוד תורה, והאשה, לא רק שאינה מצווה, לתפישה הפרשנית של הרבנים, לאשה אסור ללמוד תורה. ואם לא תורה – מה כבר יש לה לקרוא.

העולם של הבנות היה מצומצם. הן נשארו בבית ולמדו מהאמהות את המיומנויות הנדרשות מאשה: לתפור, לכבס, לבשל – מלאכות הבית. כל מה שדרוש לתפקידן כאחראיות למשפחה. לא כולן למדו לקרוא ולכתוב, ומיד כבר היו הן עצמן אמהות.

שרה שנייר שינתה את זה. בחדר קטן בקרקוב בפולין היא כוננה בית ספר לבנות. היתה מחלוקת בין ראשי הקהילה והנהגה – לא כולם ראו בעין יפה אשה כזאת. הדבר לא היה מקובל אז, גם לא מחוץ לקהילות האורתודוקסיות. מדובר בימים שלא היתה בהם זכות הצבעה לנשים. רק כששנייר היתה אשה בוגרת הכריזה פולין על מתן זכות הצבעה לנשים.

שנייר. נלחמה על מקום לנשים

צעירה מחסידות בעלז, בתחילת המאה ה-20, הקימה את התשתית להשכלת נשים בעולם החרדי. עד היום היא הגיבורה שלנו

התפישה השמרנית של אז, גם היסטורית וגם בתוך הקהילה, ראתה באשה פונקציה: זאת שיוולדת ונושאת בתפקידים המסורתיים של האשה. דעתה של האשה היתה דבר שאיננו קיים. במקרא, לפני שבני ישראל קיבלו את התורה הם נצטוו: "כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל" (שמות, י"ט, ג). על פי הפרשנות, בית יעקב הן הנשים; כלומר, הפנייה היתה קודם כל אל הנשים. מכאן לקחה שנייר את ה"סמכות" שבואה לשכנע את הרבנים לתת את הסכמתם לרעיון שלה: הקמת מסגרת לימודים לבנות, המשלבת את אורח החיים של "תורה עם דרך ארץ". מערכת הלימודים כללה לימודי חול לצד לימודי קודש, שהיו רבי משמעות בתקופה שלאשה לא היתה בה נגישות חברתית לתכנים תורניים. שרה שנייר חידשה הלכה בישראל.

זה לא בא בקלות. שנייר היתה צריכה להילחם על זה: היא הגיעה עד לאדמיר מבעלז ול"חפץ חיים", שהיה פוסק גדול מאוד בעת ההיא, וקיבלה את הסכמתם. גם תנועת "אגודת ישראל" נתנה חסות ליוזמה של שנייר ואף פירסמה ספרים שהיא כתבה.

אמנם שנייר פנתה לגדולי ישראל ושיכנעה אותם בדרך של הפחדה – מה יהא על עתיד בנות ישראל – אך אפשר לפרש זאת כמס שפתיים של אותה העת. כי מה שעשתה היה הרבה יותר גדול. התודעה הפמיניסטית שלה, הבוקעת מיומניה, היא של אשה שנלחמת על מקום בעבור הנשים בחברה שלה. זה היה החזון שלה, וזה מה שעשתה. בשם הצניעות וההפחדה בין המינים, לכאורה, היא כוננה מרחבים בעבור הנשים והבנות. לא רק בתי ספר ייסדה, אלא גם בית ספר שיכשיר מורות חדשות.

כך קם דור חדש של נשים צעירות, היוצאות מהבית ללמוד בדיוק כמו בני הישיבות. היו להן פעילויות העשרה אחרי הלימודים, ערבי שירה ונייגונים – "טיש" נשי, והן נסעו למחנות קיץ ו"קעמפים". למעשה, היא הציגה בשתי גזרות חשובות: במאבקה מול הרבנים השליטים בקהילתה, וגם מול הדרישות החינוכיות של פולין.

כשסיפרו לנו עליה בבית הספר של "בית יעקב" צינורו אותה, אפילו את המראה שלה. תמונה אחת שלה, שנראית כמו תמונת פספורט חמורת סבר, זה כל מה שהיה לנו. התפתח מיתוס ולפיו היא "לא אהבה להצטלם". אינני בטוחה שזאת הסיבה. לא אמרו לנו שהיא התגרשה – מה שהיה דבר נדיר בתקופתה. סיפרו לנו שהיתה חשוכת ילדים, אך גם זו קביעה שמניחה כי רצתה ילדים. לא ידענו שהיא היתה גם סופרת ומחזאית, ובעיקר היתה מעורבת בהחלטות הפוליטיות ב"אגודת ישראל" וייסדה הסתדרות של "בנות אגודת ישראל" – תנועה לנשים בתוך "אגודת ישראל". ב"אגודת ישראל" של אז כינו אותה: "חד בדרא" – יחידה בדורה.